

La tradició lúdica en el currículum educatiu. Els jocs i esports de pilota en educació física: una proposta comprensiva

*The Playing Tradition in the Educational Curriculum.
Ball Games and Sports in Physical Education: A Comprehensive Proposal*

OIDUI USABIAGA ARRUBARRENA

Facultat de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport
Departament d'Educació Física i Esportiva
Universitat del País Basc / Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU

DANIEL MARTOS I GARCÍA

Facultat de Magisteri
Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal
Universitat de València

Autor per a la correspondència

Oidui Usabiaga Arruabarrena
oidui.usabiaga@ehu.es

Resum

Els jocs han estat basats tradicionalment en el pacte previ de les condicions del desafiament entre dos bàndols. Mitjançant el pacte, s'equilibraven les possibilitats dels contendents d'aconseguir la victòria, perquè s'analitzaven les característiques dels jugadors i les seves habilitats i s'introduïen modificacions. Això ha ocorregut de la mateixa manera en els jocs directes de pilota, que són els que ens ocupen, encara vius en algunes zones de l'Estat com el País Basc, Navarra o el País Valencià. Aquest coneixement d'aquests jocs prové d'una investigació d'índole etnogràfica desenvolupada en el 2007 amb l'objectiu de rescatar, catalogar i descriure els jocs directes de pilota bascos i valencians. A partir d'aquest treball, proposem el disseny d'una progressió didàctica per a la introducció d'aquestes activitats en les sessions d'educació física de secundària. I ho fem des d'una perspectiva comprensiva, en la qual l'alumnat té un gran protagonisme no sols en la pràctica, sinó en el disseny dels desafiaments. D'aquesta manera, es tracta que l'alumnat identifiqui les modificacions del joc i els efectes que aquests produeixen per, així, proposar desafiaments a altres equips. Aquesta pràctica, a més a més, serà avaluada per totes les parts. En definitiva, es tracta de posar sobre la taula una proposta moderna basada en antics jocs de pilota.

Paraules clau: pilota, educació física, el pacte-desafiament, la comprensió

Abstract

*The Playing Tradition in the Educational Curriculum.
Ball Games and Sports in Physical Education: A Comprehensive Proposal*

Games have traditionally been based on a prior agreement concerning the terms of the challenge between two sides. Through this agreement, the contenders' possibilities for achieving victory were balanced as the characteristics of the players and their abilities were analysed and changes introduced. This has taken place in the same way in the 'direct' ball games which are being examined here and are still played in some areas of Spain such as the Basque Country, Navarra and the Region of Valencia. This knowledge of these games comes from ethnographic research carried out in 2007 with the aim of rescuing, cataloguing and describing Basque and Valencian direct ball games. Based on this paper, we propose the design of a teaching progression for the introduction of these activities into physical education classes in high schools as part of a comprehensive perspective in which the student has a major role not only in playing but also in the design of the challenges. The intention is that students should identify changes in the game and the effects they have in order to be able to propose challenges to other teams. This practice will also be evaluated by all parties. In short, it involves putting a modern proposal based on ancient ball games on the table.

Keywords: ball, physical education, challenge agreement, understanding

Introducció

La planificació i programació curricular representen una de les principals responsabilitats de la professió docent tenint en compte els canvis succeïts en l'educació en les últimes dècades. La flexibilització en el procés de disseny curricular és un fet, i ho prova que, a hores d'ara, els centres educatius tenen “un marge propi d'autonomia que els permeti adequar la seva actuació a les seves circumstàncies concretes i a les característiques del seu alumnat, amb l'objectiu d'aconseguir l'èxit escolar de tots els estudiants” (LOE, 2006, p. 4). Així, doncs, les escoles i el professorat han passat de ser mers consumidors a ser dissenyadors del currículum (Gil, 2002) i representen el segon i tercer nivell de concreció d'aquest (Díaz Lucea, 1994), amb la qual cosa tenen la possibilitat de concretar què i com ensenyar. D'aquesta manera, el docent s'enfronta a qüestions com, per exemple: Quins són els objectius més importants? Quines competències he de perseguir? Quins continguts són prescindibles i quins no? Com puc ensenyar-los?

Lamentablement, i malgrat aquestes facultats, moltes vegades les programacions resultants passen per ser massa convencionals i poc adaptades al context i es decanten sovint, com expressa Villagra (2003), per allò conegut i repetit. Tot i que l'exercici de la nostra professionalitat exigeix també la transformació i el canvi (Devís, 1992), i l'aprofitament de l'autonomia que la llei ens concedeix, perquè es tracta d'un dels majors factors d'èxit en educació (Carbonell, 2008). Si bé és cert que, en els últims anys, s'han anat introduint innumerables innovacions educatives en la nostra àrea (López Pastor & Gea Fernández, 2010), no ho és menys que en molts casos aquestes només suposen l'ús de nous materials curriculars estandarditzats (llibres de text), continguts sota la moda de torn (*batuka*) o la introducció d'elements importats (*indiaka*, *freesebee*, etc.).

En l'àmbit dels jocs i esports els canvis en la forma de presentar aquests continguts no han estat substancials (Devís & Peiró, 1992) i s'ha mantingut, igual que en molts altres casos, la mateixa opció curricular tradicional (López Pastor, 2006). En concret, els jocs tradicionals han estat sovint desatesos en l'àmbit educatiu (Lavega, 2000), la qual cosa ha afavorit la introducció dels jocs en les programacions d'aula en forma de mostrar-los o amb massa connotacions del passat.

En aquest sentit, i d'acord amb els objectius d'aquest article, es fan dues aportacions. D'una banda, es proposa la introducció de nous continguts basats en velles pràctiques tradicionals, concretament els jocs directes de pilota.¹ Els jocs i esports tradicionals, al nostre entendre, contenen valors educatius que difícilment es troben en els esports de massa i possibiliten el coneixement de l'entorn, la valoració dels nostres costums i la creació de programes educatius d'acord amb el context natural, social i cultural. D'acord amb Trigo (1994), aquests continguts són tan vàlids com d'altres arribats fins a nosaltres des de latituds llunyanes i que han trobat un ràpid acomodament en les nostres programacions. En cas contrari, semblaria com si la distància geogràfica jugués en contra de les tradicions pròximes, i fos un plus la llunyania de la seva procedència.

Però, per tornar, el plantejament que segueix presenta, d'altra banda, una orientació didàctica concreta, la del model comprensiu i que, en paraules de Griffin, Brooker i Patton (2005), suposa una innovació en l'ensenyament i aprenentatge dels jocs i esports. El nostre plantejament és coherent amb els principis pedagògics facilitadors de la comprensió dels jocs (Devís & Peiró, 1992) i que nosaltres articulem a través del pacte entre l'alumnat, aspecte que forma part essencial del joc tradicional. El concepte de comprensió en l'àmbit de l'educació física i l'esport té un origen anglosaxó, i va ser iniciat per Bunker i Thorpe el 1982 (Devís, Peiró i Sánchez, 2009) i desenvolupat per altres autors del nostre àmbit com Arnold, Read i David Kirk. Fonamentalment, aquest corrent se sustenta en el constructivisme social i emfatitza el coneixement del “què fer” per sobre del “com fer-ho” (Roberts, 2011), i la comprensió de l'activitat n'és la pedra angular. En l'àmbit del castellà, aquesta visió s'introdueix al principi dels anys 90, sobretot gràcies al treball de Devís i Peiró, ja esmentat. Alguns dels principis per a la comprensió dels jocs esportius, i que ens agradaria fer ressaltar, són:

- Minimitzar la tècnica i sobrevalorar les situacions tàctiques.
- Modificar els elements de l'activitat com el material, l'espai, les regles, etc., per facilitar l'esmentat procés.

¹ Vegeu apartat següent.

Categoria de joc	Procedència	Denominació del joc	Lloc de pràctica
Jocs directes amb ratlla	Pilota basca	Bot luzea, laxoa i rebot	Plaça lliure, espais oberts
	Pilota valenciana	Llargues, perxa i palma	Carrer
	Pilota canària*	Pilota mà canària	Espais oberts
Jocs directes sense ratlla i sense corda	Pilota valenciana	Raspall Nyago i peçons	Carrer i trinquet Carrer
Jocs directes sense ratlla i amb corda	Pilota basca	Pasaka	Trinquet basc
	Pilota valenciana	Galotxa Escala i corda	Carrer i carrer artificial Trinquet
Altres	Pilota valenciana	A voleres	Carrer i espais oberts
		Pilota grossa	Trinquet de pilota grossa

* La pilota canària no va formar part de la investigació, però la incloem a la taula per la seva significança dins els jocs directes de pilota.

Taula 1

Esquema dels jocs directes amb pilota

- Ensenyar les activitats inserides en el seu context de joc.
- Començar per jocs globals i no dividits en parts o destreses.
- Usar dinàmiques de grup, la interrupció i el diàleg.
- Potenciar la presa de decisions per part de l'alumnat.

D'acord amb aquests principis, la proposta que segueix s'articula a través d'una progressió en la pràctica de desafiaments² de pilota, guiada mitjançant unes fitxes dissenyades amb aquest propòsit, i amb la intenció que sigui el mateix alumnat qui acordi les condicions de l'enfrontament basant-se en els àmbits d'espai, temps, material i relació entre les persones.

Els jocs directes amb pilota: història i definició

Com destaquen diversos autors, els jocs de pilota s'han practicat des de temps remots en diverses zones del món, i arriben a ser les activitats motrius i lúdiques principals en diferents contextos i moments històrics (Abril, 1971; Álvarez, 2003; Arraztoa, 2004; Bombín i Bozas-Urrutia, 1976; García Blanco, 2003; García Romero, 1992; Millo, 1976), encara que en l'actualitat solament en conserven la pràctica al País Basc i Navarra (pilota

basca) i el País Valencià (pilota valenciana), fonamentalment, a més d'altres regions d'Holanda (*kaatsen*), Bèlgica (*balle pelote*), França (*jeu de Paume*) i Itàlia (*pallone elastico* i *pallapugno*).

En el nostre cas, ens centrem únicament en aquelles pràctiques directes, curiosament les més antigues, que són modalitats de pilota on juguen dos equips o pilotaris enfrontats i on l'objectiu de cada bàndol és aconseguir el punt enviant la pilota a la zona de punt de l'adversari sense que en la seva trajectòria toqui de manera obligatòria una paret, és a dir, jugant de manera directa.³ Els partits es juguen a un determinat nombre de jocs, segons la modalitat, i cada joc consta de quatre quinze (15, 30, 40 i joc). Encara que, d'acord amb l'essència del joc, les modalitats presenten una certa resistència a l'estandardització, l'any 2007 vam portar a terme una investigació en algunes comarques basques, navarreses i alacantines en què, entre altres coses, vam catalogar les següents modalitats de jocs directes de pilota (*taula 1*).⁴

Estat de la qüestió: els jocs i esports tradicionals en el currículum educatiu

Des del primer nivell de concreció, la LOE (Llei Orgànica 2/2006) acull perfectament la introducció

² El desafiament és un concepte molt usat en el joc tradicional i fa referència a l'enfrontament entre dos bàndols mitjançant el pacte de les condicions d'aquest.

³ En oposició als jocs indirectes, on és imprescindible que la pilota toqui el frontó o paret principal abans que el bàndol contrari pugui copejar-la.

⁴ La investigació es va dur a terme gràcies a una ajuda del Consejo Superior de Deportes en la seva convocatòria de R+D de l'any 2007. Agraïm encardament aquesta ajuda.

dels jocs tradicionals en les programacions d'aula de l'assignatura d'educació física (EF, en endavant). Les normes que desenvolupen aquesta llei, tant en primària (Ordre ECI/2211/2007) com en secundària (Reial Decret 1631/2006), manen la consecució de la competència cultural i artística i la competència social i ciutadana, íntimament lligades als valors que transmeten els jocs tradicionals, a més de la competència en el coneixement i interacció amb el món físic. Conseqüentment, els currículums de l'àrea de les distintes comunitats autònomes així ho reflecteixen. Per exemple, a Catalunya el currículum de primària recull “la participació en la pràctica de jocs de tot el món” (p. 141) en el tercer cicle de la mateixa (Decret 142/2007) i “la valoració de l'esport com un fenomen social i cultural” (p. 152) entre els continguts per al primer curs de la secundària (Decret 143/2007). En el cas de Canàries, el desenvolupament del currículum d'EF estableix que els jocs tradicionals de les illes s'inclouin en els continguts dels tres cicles de l'etapa de primària (Decret 126/2007) i en els quatre cursos de la secundària (Decret 127/2007). El mateix ocorre a Castella i Lleó, on els Decrets 40/2007 i 52/2007 inclouen els jocs tradicionals de la regió en els tres cicles de primària i en segon i tercer cursos de secundària, respectivament.⁵

Seguint amb aquest repàs, el mateix ocorre en aquelles regions on els jocs tradicionals inclouen els jocs de pilota, ja que aquests es continuen practicant avui en dia. En primer lloc, en el currículum valencià de primària l'objectiu 14 explicita els jocs i esports tradicionals, “amb especial referència a la pilota valenciana” (p. 30.311), mentre que pel que fa als continguts es prescriu l'ensenyament de la pilota en els tres cicles de l'etapa (Decret 111/2007). Per la seva banda, el Decret 112/2007, relatiu a la secundària, inclou la pilota valenciana com a obligatòria en segon, tercer i quart cursos, anomenant-la en els objectius i en els criteris d'avaluació.

En el cas basc, el Decret 175/2007 desenvolupa per complet els currículums educatius. En l'etapa de primària, l'objectiu número 7 parla de “apreciar el caràcter sociocultural de les tradicions lúdiques i físicoesportives d'Euskal Herria” (p. 96), mentre que en secundària, el

mateix document inclou referències explícites als jocs tradicionals bascos en els quatre cursos de l'etapa. En el segon cicle s'inclouen criteris d'avaluació explícitament al·lusius a la pilota basca.

Per la seva banda, en la Comunitat Foral de Navarra, en l'etapa de primària s'han de treballar els jocs tradicionals (primer i segon cicle) o populars (tercer cicle) segons el Decret Foral 24/2007, mentre que en l'etapa de secundària, sorprenentment, no es fa cap esment dels jocs i esports autòctons ni en la part d'objectius ni en la de continguts (Decret Foral 25/2007).

La nostra proposta educativa: l'organització dels jocs de pilota

Els jocs i esports tradicionals ofereixen un continu que fluctua des d'activitats esportives tancades fins a jocs cooperatius o subjectes a pactes. En aquest article s'estableixen quatre categories d'activitats segons les característiques de la lògica interna, “el sistema d'obligacions imposat per les regles de joc” (Parlebas, 2001, p. 302) que determinen el comportament motriu dels participants. Seguint Etxebeste (2001) i Etxebeste i Urdangarin (2005), hem de tenir en compte que els diferents tipus de jocs motrius generen diferents efectes pedagògics en els participants i per tant, segons els objectius plantejats, convindran en cada cas jocs i propostes diferents. La *taula 2* tracta de compendiar les característiques principals de les categories d'activitats que proposem.

Apuntem, tot seguit, alguns elements de cadascun dels casos.

- **Modalitats esportives i gairebé esportives:** disciplines de caràcter esportiu supeditades a una federació que organitza campionats oficials i que es regeixen per regles de joc estandarditzades.⁶ Per norma general, totes les modalitats tenen una estructura de duel simètric, on cada bàndol intenta aconseguir els punts necessaris per proclamar-se vencedor.

⁵ Per raons d'espai, només s'han explicat els currículums educatius de Canàries, Catalunya i Castella i Lleó, però el repàs de les normes de la resta d'autonomies dóna un resultat en la mateixa direcció.

⁶ En els casos de la pilota valenciana i la pilota basca, els respectius reglaments es poden consultar en sengles pàgines web de les federacions corresponents: www.fedpival.es en el cas valencià i www.euskalpilota.com en el basc.

Tipus de joc	Regles de joc	Sistema de puntuació	Estructura i simetria
Esport i gairebé esport	Sí	Puntuació límit Un sol guanyador	Duels individuals i col·lectius Tendència a la simetria
Pacte-desafiament	Sí	Sistema indefinit Un sol guanyador	Duels indefinits
Joc tradicional	Sí	Puntuació límit o a temps Sense memòria	Tots contra tots Dissimètric
Joc lliure i cooperatiu o gairebé joc esportiu	No	Sense puntuació No hi ha guanyador	No són duels Joc psicomotor o sociomotor (col·laboració)

Taula 2

Categorització dels tipus de jocs de pilota d'acord amb les característiques de la lògica interna

- **El pacte, el desafiament:** jocs creats pels mateixos participants o organitzadors de la contesa, per la qual cosa cada pacte pot ser totalment diferent dels altres. No hi ha campionats oficials ni federacions esportives que s'encarreguin d'organitzar aquestes activitats. Són els mateixos jugadors i el seu entorn els responsables de llançar l'envit a un altre bàndol. En definitiva, dos bàndols acorden les regles de joc en què habitualment el qui és considerat favorit cedeix en alguns aspectes per donar un cert avantatge al contrincant i, d'aquesta manera, equilibrar el duel que duran a terme.
- **Jocs tradicionals:** jocs d'oposició on juguen tots contra tots, que es regeixen per regles no estandaritzades i canviantes en funció del moment de joc o elecció dels jugadors. Cada vegada que juguen, decideixen com jugar, com adequar les regles de joc a les seves possibilitats, però a diferència dels pactes, no hi ha cap diferenciació entre els participants, per la qual cosa tots els que vulguin participar en aquest joc hauran de fer-ho amb les mateixes regles acordades. En aquestes activitats hi ha un vencedor, però sense major transcendència, per la qual cosa es consideren jocs sense memòria. La transmissió tradicional, de pares a fills, manté intactes les regles de joc bàsiques.
- **Joc cooperatiu:** tal com el nom indica, en aquestes activitats és important col·laborar perquè la pilota segueixi en joc, per la qual cosa la continuïtat d'aquestes és el que preval davant qualsevol altre tipus d'objectiu. De vegades, els participants decideixen cercar situacions de joc més difícils de resoldre (major velocitat de joc,

major distància entre els participants...), però amb la idea de solucionar aquests problemes de manera conjunta, i existeix, doncs, una “interdependència positiva” (Velázquez, 2010, p. 26). Les regles de joc són tan bàsiques que gairebé se'n pot prescindir.

El pacte-desafiament: des de l'origen dels jocs fins a la innovació a l'aula

Tal com apuntem, concretament una proposta pràctica des d'aquesta categoria. El pacte de les condicions d'un enfrontament es troba en l'origen dels jocs tradicionals en general i dels jocs de pilota en particular. Abans de l'homologació de reglaments i la tutela exercida per les federacions, els partits de pilota es definien prèviament entre els contrincants. Aquest fet, recuperat en aquesta proposta, ofereix la possibilitat que l'alumnat creï jocs al seu gust tenint en compte el nivell de competència i les capacitats dels participants. Tal com dirien Devís i Peiró, es tracta d'atendre a les possibilitats de canvi i modificació partint d'unes regles d'inici, però facilitant que l'alumnat participi en aquest procés. En aquest sentit, entenem que la modificació en les condicions de joc ha de fer-se de manera tutelada i progressiva, ja que interessa mantenir el caràcter comprensiu de l'activitat.

Encara que amb algunes adaptacions es podria treballar en el tercer cicle de primària, per la complexitat del procés la proposta està pensada per a la secundària. En aquesta etapa, a més de l'adquisició dels objectius i competències explicites a la *taula 3*, s'atindrà a la consecució de competències emocionals d'acord amb recents aportacions en aquest sentit (Bisquerra, 2003; Bisquerra & Pérez, 2007).

Competències	Objectius generals (Reial Decret 1631/2006)	Objectius específics
Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic	<ul style="list-style-type: none"> • Valorar la pràctica habitual i sistemàtica d'activitats físiques com a mitjà per millorar les condicions de salut i qualitat de vida. 	<ul style="list-style-type: none"> • elacionar les possibilitats que ofereix el pacte amb el disseny de jocs adaptats i divertits.
	<ul style="list-style-type: none"> • Planificar activitats que permetin satisfer les necessitats en relació amb les capacitats físiques i habilitats específiques a partir de la valoració del nivell inicial. 	<ul style="list-style-type: none"> • Identificar els elements de l'estructura dels jocs i comprendre els efectes que se'n deriven en l'àmbit motriu. • Identificar les habilitats de cada participant i desenvolupar la creativitat segons l'habilitat. • Desenvolupar la reflexió i el diàleg grupal darrere de l'autogestió lúdica i motriu.
	<ul style="list-style-type: none"> • Conèixer i fer activitats esportives i recreatives individuals, col·lectives i d'adversari, aplicant els fonaments reglamentaris tècnics i tàctics en situacions de joc, amb progressiva autonomia en la seva execució. 	<ul style="list-style-type: none"> • Reconèixer el mecanisme tradicional del pacte com un element bàsic en la generació dels jocs antics. • Participar en desafiaments de pilota prèviament pactats
Competència social i ciutadana	<ul style="list-style-type: none"> • Mostrar habilitats i actituds socials de respecte, treball en equip i esportivitat en la participació en activitats, jocs i esports, independentment de les diferències culturals, socials i d'habilitat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Valorar l'acostament entre la norma i el joc que suposa el pacte, i el compromís de complir i fer complir el que acorda • Desenvolupar l'empatia per comprendre les diferències entre els participants i proposar situacions equitatives
Competència cultural i artística	<ul style="list-style-type: none"> • Mostrar habilitats i actituds socials de respecte, treball en equip i esportivitat en la participació en activitats, jocs i esports, independentment de les diferències culturals, socials i d'habilitat. 	<ul style="list-style-type: none"> • Valorar la importància dels jocs tradicionals en la història i gènesi de l'esport modern. • Comprometre's amb la conservació dels jocs tradicionals mitjançant la seva pràctica.

Taula 3

Relació de competències i objectius generals i específics que es pretén adquirir mitjançant aquesta proposta

Per a una correcta tutela del procés de modificació dels jocs, s'han establert unes fases i fitxes. Aquestes són:

1. *Explicació de les possibilitats de modificació d'una modalitat de pilota.* Es relaciona aquesta fase amb el primer dels objectius i parteix de la idea que sigui el professorat qui guiï l'avançament. Les modificacions dels jocs es poden donar en relació amb la pilota, els participants, l'espai i el temps⁷ (vegeu *taula 4*), i cada canvi genera uns efectes concrets. D'aquesta manera, cal mostrar com un bàndol pot obtenir davant l'oponent un avantatge segons

els canvis que es proposin. A la *taula 4* apareixen algunes propostes concretes per modificar aquests elements.

2. *Període de proves per a la modificació de diferents regles de joc.* Una vegada explicades i enteses les possibilitats de modificació, l'alumnat modificarà les regles per tipus de relació (pilota, participants, espai i temps) en una primera fase de manera separada i en la segona fase combinant diversos elements. En aquest segon cas, serà el professor qui marcarà els temps de canvi, mentre l'alumnat (en grups de cinc o sis) decidirà quin tipus de modificacions posarà en pràctica. L'avaluació contínua

⁷ Lasierra i Lavega (1997) estableixen aquestes quatre categories amb alguns matisos (espai, temps, nombre de jugadors, material i mòbil) i hi afegeixen una cinquena, incidència reglamentària. En essència, tant aquestes com les que presentem nosaltres integren els mateixos elements.

Elements del joc	Propostes de modificació
Relació amb la pilota	<ul style="list-style-type: none"> • Usar un altre tipus de pilotes. • Modificar la forma de relacionar-se amb la pilota. • Utilitzar la mà o una eina diferent per relacionar-se amb la pilota. • Limitar o variar el tipus de cop.
Relació amb l'espai	<ul style="list-style-type: none"> • Modificar el tipus de servei. • Servir botant la pilota al sòl o sense bot. • Modificar la distància i ubicació respecte a la zona de servei. • Disposar d'una oportunitat de servei o més d'una. • Modificar les limitacions verticals: augmentar o disminuir l'altura de la xarxa o xapa que s'ha de sobrepassar. • Delimitar l'espai de joc de cada grup o jugador. • Afegir zones prohibides en l'espai de joc. • Obligar a situar-se en zones concretes de l'espai de joc quan no copegen la pilota.
Relació amb els participants	<ul style="list-style-type: none"> • Canviar la possessió del servei a cada nombre concret de punts. • Concretar el responsable del servei del següent quinze o punt. • Modificar la relació entre els participants del duel: possibilitat de jugar en col·laboració o oposició amb els altres participants. • Modificar les formes de comunicació entre companys. • Modificar el nombre de components de cada equip. • Modificar el tipus de duel: simètric o dissimètric.
Relació amb el temps	<ul style="list-style-type: none"> • Trencar l'alternança del cop de pilota. • Modificar el sistema de puntuació. • Canviar la interacció de marca: jugar a puntuació límit o a temps i puntuació. • Modificar la puntuació d'acord amb el tipus de punt. • Començar el partit amb un avantatge o desavantatge en la puntuació. • Limitar el temps de culminació del punt o quinze.

Taula 4

Variants de modificació dels diversos elements de les modalitats esportives de pilota

comportarà, en aquest punt, l'observació de les conductes motrius estratègiques per verificar que l'alumnat controla les modificacions estructurals i els seus efectes en el joc. El professor es pot ajudar d'un full d' anotació o d'un diari d'observació. Igualment, com veiem en Devís i Peiró, es poden llançar preguntes a l'alumnat per verificar que comprèn la dinàmica.

3. *Propostes de pacte o desafiament entre grups.* En aquesta última part del procés cada grup proposarà a un altre un desafiament o pacte, el qual vindrà especificat en un full de descripció del joc prèviament emplenat (vegeu *taula 5*). És important establir els emparellaments inicialment perquè així els pactes s'adeqüen a les característiques dels grups en contesa. Un vegada fet això, els grups pactaran les modificacions i les anotaran en la fitxa, i es disposaran tot seguit a jugar el partit. Cada vegada que modifiquin

l'enfrontament, hauran de registrar-ho en la fitxa. El professor, per la seva banda, revisarà els documents emplenats per, abans de donar inici al següent període de pràctica, incidir en els aspectes que no controlen els escolars.

L'avaluació dels desafiaments s'efectuarà mitjançant observadors externs que no han participat en el desafiament (coavaluació), que determinaran si els participants han complert amb el pacte i emplenaran el full dissenyat expressament per a això (vegeu *taula 5*). Aquests verificaran que els elements pactats s'han respectat. El professor, al seu torn, efectuarà la mateixa observació (heteroavaluació). D'aquesta manera, serà una avaluació compartida (professor i alumnat), i això, seguint López Pastor (2006), suposa un procés altament educatiu. La *taula 5*, per consegüent, és el document essencial de la progressió.

Modalitat esportiva modificada:

Components de l'equip vermell:

Components de l'equip blau:

Marcar amb una X les modificacions que voleu aplicar en el desafiament, especificant qui ha de complir la variant. Podeu marcar a la casella de l'equip vermell, blau, o en les dues. Com a mínim s'ha de variar una regla per a cada element de joc.

Elements del joc	Propostes de modificació	Equip vermell	Equip blau
Relació amb la pilota	Pot agafar la pilota amb la mà i llançar-la.		
	No pot copejar amb la mà hàbil.		
	No pot copejar d'aire.		
Relació amb l'espai	Pot servir sense botar la pilota.		
	Si la pilota és dirigida al requadre marcat al frontó (paret principal), serà punt per al qui copeja i acabarà el punt.		
	El qui dirigeixi la pilota als quadres 2 i 3 (entre 7 i 10,5 metres) perdrà el punt.		
Relació amb els participants	El qui perdi el punt anterior serà l'encarregat d'efectuar el següent servei.		
	Podran fer una passada a un company.		
	L'equip es compondrà de tres jugadors.		
Relació amb el temps	Si la pilota bota dues vegades abans que copegi l'adversari, obtindrà 2 punts.		
	Cada vegada que copegen d'aire disposaran d'un cop consecutiu per fer punt a l'equip contrari.		
	A l'inici del partit disposarà d'un avantatge de cinc punts respecte a l'adversari.		

Taula 5

Exemple d'un full de descripció del desafiament i de compliment del pacte

A manera de reflexió

Els jocs i esports tradicionals sembla que romanen *in eternum* fora del cercle etiquetat de científic (Lavega et al., 2006), i el seu desenvolupament curricular pateix un anquilosament notable. Encara que a les escoles de magisteri i facultats del nostre àmbit han format part dels plans d'estudis i la seva introducció en els currículums educatius és un fet, tal com hem mostrat més amunt, tot això no s'ha traduït en un desenvolupament del contingut i en una millora pedagògica de la seva

aplicació. Sembla com si s'obeís la prescripció de mostrar els jocs, però com un deure amb la història i no com una opció de futur. La falta d'alternatives i innovacions en la seva impartició en són una prova, i això comporta un plantejament de simple "mostrari" dels jocs tradicionals i populars. La consideració d'aquesta classe d'activitats, sovint vistes com "etapes superades" o peces de museu de la història, en relativitza fins a la nimietat el valor educatiu, i amb prou feines resisteixen en el currículum escolar. La comparativa

amb els omnipresents i moderns esports de masses no té sentit, perquè aquests suposen una opció majoritària en el disseny de la programació.

Seguint Trigo (1994), pensem que els jocs tradicionals i les modalitats esportives derivades directament de les primeres, com els jocs directes de pilota, suposen, no obstant això, una magnífica opció pedagògica. I això, no sols per mostrar les activitats d'entreteniment dels nostres avantpassats sinó, a més a més, per:

- a) Entendre el sorgiment dels esports moderns i valorar l'evolució succeïda en aquestes pràctiques.
- b) Recuperar els valors de les activitats tradicionals, com el respecte o l'horitzontalitat en el tracte.
- c) Posar en valor el caràcter cultural d'aquestes activitats, aspecte summament educatiu, com l'ús de llenguatge específic, la llengua autòctona, l'artesanía dels materials o l'ús d'espais públics com a pistes de joc.
- d) Fer un ús educatiu de la flexibilitat de les activitats, principalment el pacte i el desafiament, per sobre de les regles imposades externament.

Bé és cert que els esports moderns s'han adaptat als canons socials que prevalen en aquesta societat i han sabut respondre a les exigències populars, i per això el seu èxit actual. Però això no és obstacle per oblidar el paper fonamental que han tingut els jocs i esports tradicionals en aquest fenomen i l'enorme potencial cultural i educatiu d'aquestes pràctiques. Tal com va posar de manifest Parlebas (1988), el joc tradicional es troba en totes les xarxes ludomotores que plantejava (nou en total), mentre que els esports es troben en només dues; el tradicional, afegia l'autor francès, a més a més fomenta relacions socioafectives més riques que les pràctiques esportivitzades.

Des de l'àmbit de l'educació, per tant, es requereix un redescobriments d'aquests jocs, ja que ofereixen possibilitats fins avui menyspreades per al desplegament de valors transversals i en moviment. Per exemple, tal com hem procurat mostrar, tenen una flexibilitat molt útil en educació que facilita una orientació més comprensiva i menys tècnica de les habilitats esportives, més coincident amb les pretensions educatives i més allunyades de les de l'entrenament.

Referències

- Abril, E. (1971). *Dos siglos de pelota vasca*. San Sebastián: Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián.
- Álvarez, E. (2003). Juego, educación física y deporte en el Renacimiento. A L. P. Rodríguez (Coord.), *Compendio histórico de la actividad física y el deporte* (pàg. 171-211). Barcelona: Masson.
- Arraztoa, T. (2004). *Guante-Laxoa. La modalidad más antigua de la pelota vasca*. Pamplona: Aralar.
- Bisquerra, R. (2003). Educación emocional y competencias básicas para la vida. *Revista de Investigación Educativa (RIE)*, 21(1), 7-43.
- Bisquerra, R., & Pérez, N. (2007). Las competencias emocionales. *Educación XXI*, 10, 61-82.
- Bombín, L., & Bozas-Urrutia, R. (1976). *El gran libro de la pelota*. San Sebastián: Caja de Ahorros Municipal de San Sebastián.
- Carbonell, J. (2008). *Una educación para mañana*. Barcelona: Octaedro.
- Decret 142/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació primària. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 4915.
- Decret 143/2007, de 26 de juny, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 4915.
- Decret 111/2007, de 20 de juliol, de la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Valenciana. *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*, núm. 5562.
- Decret 112/2007, de 20 de juliol, de la Conselleria d'Educació de la Generalitat Valenciana, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatòria a la Comunitat Valenciana. *Diari Oficial de la Comunitat Valenciana*, núm. 5562.
- Decret 40/2007, de 3 de maig, pel qual s'estableix el Currículum de l'Educació Primària a la Comunitat de Castella i Lleó. *Boletín Oficial de Castilla y León*, núm. 89.
- Decret 52/2007, de 17 de maig, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatòria a la Comunitat de Castella i Lleó. *Boletín Oficial de Castilla y León*, suplement al núm. 99.
- Decret 126/2007, de 24 de maig, pel qual s'estableix l'ordenació i el currículum de l'Educació Primària a la Comunitat Autònoma de Canàries. *Boletín Oficial de Canarias*, núm. 112.
- Decret 127/2007, de 24 de maig, pel qual s'estableix l'ordenació i el currículum de l'Educació Secundària Obligatòria a la Comunitat Autònoma de Canàries. *Boletín Oficial de Canarias*, núm. 113.
- Decret 175/2007, de 16 d'octubre, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Bàsica i s'implanta a la Comunitat Autònoma del País Basc. *Boletín Oficial del País Vasco*, núm. 2007218.
- Decret Foral 24/2007, de 19 de març, pel qual s'estableix el currículum dels ensenyaments d'Educació Primària a la Comunitat Foral de Navarra. *Boletín Oficial de Navarra*, núm. 64.
- Decret Foral 25/2007, de 19 de març, pel qual s'estableix el currículum dels ensenyaments de l'Educació Secundària Obligatòria a la Comunitat Foral de Navarra. *Boletín Oficial de Navarra*, núm. 65.
- Devís, J. (1992). Bases para una propuesta de cambio en la enseñanza de juegos deportivos. A J. Devís i C. Peiró, *Nuevas perspectivas curriculares en Educación Física* (pàg. 141-159). Barcelona: Inde.
- Devís, J., & Peiró, C. (1992). Orientaciones para el desarrollo de una propuesta de cambio en la enseñanza de los juegos deportivos. A J. Devís i C. Peiró, *Nuevas perspectivas curriculares en Educación Física* (pàg. 161-184). Barcelona: Inde.
- Devís, J., Peiró, C., & Sánchez, R. (2009). La enseñanza para la comprensión y otras formas alternativas de enseñanza de los juegos deportivos en España. A V. Navarro i C. Trigueros (Coords.), *Investigación y juego motor en España* (pàg. 295-322). Lleida: Universitat de Lleida.

- Díaz Lucea, J. (1994). *El currículum de educación física en la reforma educativa*. Barcelona: Inde.
- Etxebeste, J. (2001). *Les jeux sportifs, éléments de la socialisation traditionnelle des enfants du Pays Basque* (Tesi doctoral sense publicar). Vitoria-Gasteiz
- Etxebeste, J., & Urdangarin, C. (2005). *Euskal Jokoa eta jolasa: transmitting the Basque heritage through games and play*. Vitoria-Gasteiz: Secretaría General de Acción Exterior en col·laboració amb el Servicio Central de Publicaciones del Govern Basc.
- García Blanco, S. (2003). La actividad fisicodeportiva, una práctica educativa en Mesoamérica. A L. P. Rodríguez (Coord.), *Compendio histórico de la actividad física y el deporte* (pàg. 161-170). Barcelona: Masson.
- García Romero, F. (1992). *Los juegos olímpicos y el deporte en Grecia*. Sabadell: AUSA.
- Gil, P. (2002). La programación en la enseñanza de la Educación Física. A F. Sánchez Bañuelos (Coord.), *Didáctica de la Educación Física* (pàg. 73-95). Madrid: Prentice Hall.
- Griffin, L., Brooker, R., & Patton, K. (2005). Working towards legitimacy: Two decades of teaching games for understanding. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10(3), 213-223. doi:10.1080/17408980500340703
- Lasierra, G., & Lavega, P. (1997). *1.015 juegos y formas jugadas de iniciación a los deportes de equipo*. Barcelona: Paidotribo.
- Lavega, P. (2000). *Juegos y deportes populares tradicionales*. Barcelona: Inde.
- Lavega, P., Lagardera, F., Molina, F., Planas, A., Costes, A., & Saez de Ocariz, U. (2006). Els jocs i esports tradicionals a Europa: entre la tradició i la modernitat. *Apunts. Educació Física i Esports* (85), 68-81.
- Llei Orgànica 2/2006, de 3 de maig, d'educació. Govern d'Espanya. *BOE*, núm. 106.
- López Pastor, V. M. (Coord.) (2006). *La evaluación en Educación Física*. Buenos Aires: Miño y Dávila.
- López Pastor, V. M., & Gea Fernández, J. M. (2010). Innovación, discurso y racionalidad en educación física. Revisión y prospectiva. *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, 38(10), 245-270.
- Millo, L. (1976). *El "trinquet"*. València: Prometeo.
- Ordre ECI/2211/2007, de 12 de juliol, per la qual s'estableix el currículum i es regula l'ordenació de l'Educació Primària. Govern d'Espanya. *BOE*, núm. 173.
- Parlebas, P. (1988). *Elementos de sociología del deporte*. Málaga: Junta de Andalucía.
- Parlebas, P. (2001). *Léxico de praxiología motriz*. Barcelona: Paidotribo.
- Reial Decret 1631/2006, de 29 de desembre, pel qual s'estableixen els ensenyaments mínims corresponents a l'Educació Secundària Obligatòria. Govern d'Espanya. *Boletín Oficial del Estado*, núm. 5.
- Roberts, S. J. (2011). Teaching Games for Understanding: The difficulties and challenges experienced by participation cricket coaches. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 16(1), 33-48. doi:10.1080/17408980903273824
- Trigo, E. (1994). *Aplicación del juego tradicional en el currículum de educación física*. Barcelona: Paidotribo.
- Velázquez, C. (2010). Una aproximación al aprendizaje cooperativo en Educación Física. A C. Velázquez (Coord.), *Aprendizaje cooperativo en Educación Física* (pàg. 17-95). Barcelona: Inde.
- Villagra, A. (2003). La educación física y las necesidades educativas especiales: un análisis crítico en el marco de la innovación educativa. *Tàndem* (11), 7-18.